МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
ПЕНІТЕНЦІАРНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ

КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ ПРАВА, ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПСИХОЛОГІЇ

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
Гендерна психологія

для підготовки фахівців на другому (магістерському) рівні вищої освіти
за спеціальністю С4 Психологія

РОЗРОБНИК:
професор кафедри, доктор психологічних наук, професор
_____ **Тетяна ДАНИЛЬЧЕНКО**

Розглянуто та затверджено
на засіданні кафедри психології
«01» вересня 2026 року,
протокол № 8

Узгоджено з гарантом освітньої програми _____ **Тетяна ДАНИЛЬЧЕНКО**

Обсяг: 3 кредити ECTS.

Чернігів – 2026

Анотація курсу

Сьогодні не викликає сумнівів актуальність надання новому поколінню спеціалістів-гуманітаріїв об'єктивних знань про закономірності історичного розвитку гендерних відносин, про вплив гендерних стереотипів мислення на суспільство і розподіл гендерних ролей. Для вивчення закономірностей розвитку суспільства студентам пропонується використовувати гендерний аналіз, який є порівняно новим методологічним підходом. Це дає змогу ставити нові питання та переглянути традиційні наукові теорії.

Оволодіння основами гендерної психології дасть змогу майбутнім спеціалістам вирішувати суперечливі питання у взаєминах статей, відстежувати порушення гендерної рівноваги, прав і можливостей представників різних статей. Ідеологічною спрямованістю даного курсу є проголошення ідеї партнерства чоловіка та жінки на рівні соціальної взаємодії та визнання унікальності та індивідуальності кожної статі в процесі індивідуальної взаємодії чоловіків та жінок.

Саме тому цей курс ставить за мету сформувати у курсанта / студента як цілісне уявлення про гендерну своєрідність, так і сприяти формуванню навичок гендерного аналізу для більш ефективної практичної діяльності психолога.

Ця дисципліна тісно переплітається з загальною і соціальною психологією, психодіагностикою, етикою, філософією. При вивченні цієї дисципліни буде зроблено ставку на поєднання традиційних (звичних) форм роботи – лекція, обговорення питань семінару, а також використовуватиметься робота з текстами, організація диспутів та тренінгів, виконання індивідуального завдання. Вивчаючи цей курс ви матимете можливість долучитись до провідних ідей і теорій в системі гендерного психологів, поглибити свої навички в мистецтві ведення професійного діалогу.

Головною **метою навчальної дисципліни** є отримання системи знань щодо психостатевих чинників розвитку особистості, а саме: вплив психологічної статі на інтелектуальну, психоемоційну, мотиваційну та інтелектуальну сферу особистості, диференційні відмінності між чоловіком та жінкою, а також провідні механізми та особливості становлення статевої ідентичності індивіда протягом онтогенезу. Курс спрямований на висвітлення закономірностей життєдіяльності людини як статевої істоти крізь призму психологічних знань та формування необхідних вмінь для проведення просвітницької та виховної роботи з статевого виховання студентів, а також роботи у психологічних консультаціях. Студенти та курсанти отримають теоретичні знання та практичні навички, необхідні для розуміння гендерного підходу, орієнтованого на формування та ствердження політики рівних, не залежних від статі, можливостей самореалізації в різноманітних сферах соціального життя. Головний методичний підхід конструювання спецкурсу полягає в розгляді впливу на психосоціальний розвиток особистості особливої підсистеми гендерних відносин.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни «Гендерна психологія» є:

- показати основні області використання гендерного підході в психологічній науці;
- навчити використовувати принципи гендерного підходи для аналізу психологічних явищ;
- навчити застосовувати психодіагностичні методи для оцінки особливостей гендерної ідентичності;
- навчити бачити закономірності гендерних процесів на індивідуальному, груповому та суспільному рівнях;

ознайомити з теоретичними та методологічними основами гендерної психології.

Дисципліна спрямована на формування таких програмних компетентностей:

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК 1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 2. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.

ЗК 5. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.

ЗК 7. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

ЗК 9. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК):

СК 1. Здатність здійснювати теоретичний, методологічний та емпіричний аналіз актуальних проблем психологічної науки та / або практики.

СК 2. Здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати психологічне дослідження з елементами наукової новизни та / або практичної значущості.

СК 5. Здатність організовувати та реалізовувати просвітницьку та освітню діяльність для різних категорій населення у сфері психології.

СК 6. Здатність ефективно взаємодіяти з колегами в моно- та мультидисциплінарних командах.

СК 7. Здатність приймати фахові рішення у складних і непередбачуваних умовах, адаптуватися до нових ситуацій професійної діяльності

СК 10. Здатність розробляти та впроваджувати інноваційні методи психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях.

Результати навчання

ПР 3. Узагальнювати емпіричні дані та формулювати теоретичні висновки

ПР 5. Розробляти програми психологічних інтервенцій (тренінг, психотерапія, консультування тощо), провадити їх в індивідуальній та груповій роботі, оцінювати якість.

ПР 6. Розробляти просвітницькі матеріали та освітні програми, впроваджувати їх, отримувати зворотній зв'язок, оцінювати якість.

ПР 9. Вирішувати етичні дилеми з опорою на норми закону, етичні принципи та загальнолюдські цінності.

ПР 11. Здійснювати адаптацію та модифікацію існуючих наукових підходів і методів до конкретних ситуацій професійної діяльності.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тематичний план (денна форма навчання)

№	Назва теми	Всього годин	Лекції	Семінари	Практичні заняття	Самостійна робота
Розділ 1. Гендерна психологія як наука						
1	Гендерна психологія: предмет, категорії, методи	11	2	2	-	7
2	Історія становлення та розвитку гендерної психології	9	2	-	-	7
3	Психосексуальна диференціація чоловіків і жінок	10	2	-	2	6
Розділ 2. Психологічні особливості чоловіків і жінок						
4	Відмінності пізнавальної діяльності чоловіків і жінок	10	2	-	-	8
5	Психологічні відмінності чоловіків і жінок	10	2	2	2	4
6	Особливості соціальної поведінки чоловіків і	10	-	2	-	8

	жінок					
Розділ 3. Формування статевої ідентичності						
7	Статеворольова соціалізація	10	2	2	-	6
8	Гендерні відмінності в дитячому віці	9	-	2	-	7
9	Особливості чоловіків і жінок у підлітковому та дорослому віці	9	-	-	-	9
Розділ 4. Соціальні виміри гендеру						
10	Гендерні стереотипи	12	-	2	2	8
11	Чоловічі та жіночі гендерні ролі	10	2	2	2	4
12	Особливості гендерних відносин	10	2	2	-	6
Всього годин за курсом		**120**	**16**	**16**	**8**	**80**

Тематичний план (заочна форма навчання)

№	**Назва теми**	**Всього годин**	**Лекції**	**Семінари**	**Практичні заняття**	**Самостійна робота**
Розділ 1. Гендерна психологія як наука						
1	Гендерна психологія: предмет, категорії, методи	11	2	-	-	9
2	Історія становлення та розвитку гендерної психології	9	-	-	-	9
3	Психосексуальна диференціація чоловіків і жінок	10	2	-	-	8
Розділ 2. Психологічні особливості чоловіків і жінок						
4	Відмінності пізнавальної діяльності чоловіків і жінок	10	-	-	2	8
5	Психологічні відмінності чоловіків і жінок	10	-	2	-	8
6	Особливості соціальної поведінки чоловіків і жінок	10	-	-	-	10
Розділ 3. Формування статевої ідентичності						
7	Статеворольова соціалізація	10	-	-	-	10

8	Гендерні відмінності в дитячому віці	9	-	-	-	9
9	Особливості чоловіків і жінок у підлітковому та дорослому віці	9	-	-	-	9
Розділ 4. Соціальні виміри гендеру						
10	Гендерні стереотипи	12	-	2	-	10
11	Чоловічі та жіночі гендерні ролі	10	2	-	-	8
12	Особливості гендерних відносин	10	-	-	-	10
Всього годин за курсом		**120**	**6**	**4**	**2**	**108**

ЗАВДАННЯ ДО СЕМІНАРІВ ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Готуючись до семінарського заняття Ви маєте підготувати конспект питань, що містяться в плані відповідної теми. Наявність конспекту всіх (!) питань та ваша присутність на занятті є запорукою успішної роботи та отримання балів (їх кількість залежить від вашої активності та якості підготовки). Відсутність конспекту або неповний конспект, навіть за умови вашої присутності на семінарі, оцінюється в 0 балів.

Тема 1. Гендерна психологія: предмет, категорії, методи
Навчальні питання:

1. Етапи формування гендерної психології
2. Основні підходи до вивчення предмету гендерної психології
3. Основні категорії гендерної психології: біологічна стать, гендер, маскулінність, фемінінність
4. Основні методики вивчення гендерної ідентичності, їх специфіка

Тема 5. Психологічні відмінності чоловіків і жінок
Навчальні питання:

1. Емоційність чоловіків та жінок
2. Експресивність та емпатійні здібності чоловіків та жінок
3. Дослідження гендерної специфіки агресивності
4. Статеві особливості мотиваційної сфери
5. Особливості самореалізації чоловіків та жінок

Тема 6. Особливості соціальної поведінки чоловіків і жінок
Навчальні питання:

1. Морально-ціннісні орієнтації чоловіків та жінок
2. Відмінності за інтересами та перевагами
3. Схильність до брехні у представників жіночої та чоловічої статі
4. Гендерні чинники моральної поведінки особистості
5. Гендерні чинники розв’язання конфліктних ситуацій

Тема 7. Статеворольова соціалізація

Навчальні питання:

1. Поняття статево-рольової (гендерної) соціалізації
2. Провідні чинники статевої соціалізації, вплив мікро- та макросередовища на статеве самовизначення дитини
3. Основні інститути гендерної соціалізації: іграшки, література, ЗМК, сім'я
4. Особливості гендерно-рольової соціалізації у дитячому віці
5. Чинники становлення статевої ідентичності у підлітковому віці

Тема 8. Гендерні відмінності у віковому аспекті

Навчальні питання:

1. Формування поняття про стать у дітей різного віку
2. Критичні періоди формування гендерної ідентичності
3. Очікування батьків щодо статі дитини та їх вплив на батьківську поведінку
4. Відмінності у поведінці хлопчиків і дівчаток: активність, взаємодія, особливості ігор, самооцінка, об'єкти наслідування
5. Жіночі та чоловічі ідеали в підлітковому середовищі
6. Особливості міжстатевих стосунків в підлітковому віці
7. Статеві відмінності в період дорослості

Тема 10. Гендерні стереотипи

Навчальні питання:

1. Гендерні стереотипи та їх типологія
2. Відмінність уявлень про маскулінність і фемінінність в різних культурах
3. Гендерні конфлікти
4. Стереотипні образи про чоловіків і жінок в пресі, телевізійних і рекламних програмах, в повідомленнях в соцмережах
5. Гендерні установки в сфері професійної діяльності

Тема 11. Чоловічі та жіночі гендерні ролі

Навчальні питання:

1. Гендерні ролі як різновиди соціальних ролей
2. Три рівня вивчення гендерних ролей: мікросоціальний, міжособистісний, інтраіндивідуальний
3. Сімейні стосунки: вплив статеворольових установок на систему відносин «чоловік – дружина
4. Гендерні установки в сфері професійної діяльності

Тема 12. Особливості гендерних відносин

Навчальні питання:

1. Особливості спілкування чоловіків і жінок
2. Гендерна специфіка взаємодії: уявлення про шлюб, чоловічу і жіночу дружбу
3. Чоловіча і жіноча сексуальність
4. Гендерні конфлікти. Сексизм. Гендерна дискримінація
5. Професійні стосунки: жінки та чоловіки в кар'єрі
6. Особливості лідерської позиції жінок та чоловіків

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Підготовка до практичного заняття передбачає підготовку матеріалів необхідних для успішного виконання практичних завдань. Отже, ваші бали залежать від вашої попередньої підготовки. Оцінюється ваша активність під час заняття.

На практичних заняттях ви будете:

- вирішувати різні задачі, перш за все у вигляді проблемних психологічних ситуацій;

- приймати участь в групових дискусіях, метою яких є розвиток професійної самосвідомості і творчого мислення;
- приймати участь в ігровому моделюванні.

Тема 1. Гендерна психологія: предмет, категорії, методи

Діагностика гендерної ідентичності

В ході виконання завдань заповнюється таблиця.

	Кількісні значення		
	Фемінінні характеристики	Маскулінні характеристики	Нейтральні характеристики
Опитувальник «Хто я?» Опитувальник С.Бем Стереотипи (С.Бем): – образ чоловіка – образ жінки Опитувальник А. і Б. Піз Шкала FPI Тест Лірі: – “Я реальне” – “Я ідеальне” “Прислів’я” “Жіночність”			

1. Методика «Хто Я?» (М.Кун, Т.Макпартленд)

Мета: виявлення ролі гендерних характеристик у структурі Я-концепції особистості, вивчення змістовних характеристик ідентичності особистості.

Інструкція. Ви отримали опитувальні бланки, де в стовпчик 20 разів написано слово “Я” і далі залишений пустий рядок. Будь-ласка, протягом 15 хвилин відповідайте на питання: “Хто Я?”, використовуючи з цією метою будь-які слова або речення. Робіть це так, неначе Ви відповідаєте самому собі, а не комусь іншому. Записуйте свої відповіді і тому порядку, в якому вони спадають Вам на думку. Не турбуйтесь про логіку та важливість відповідей. Записуйте їх достатньо швидко.

«Хто Я?»

1. Я _____
2. Я _____
3. Я _____
4. Я _____
5. Я _____
6. Я _____
7. Я _____
8. Я _____
9. Я _____
10. Я _____
11. Я _____
12. Я _____
13. Я _____

14. Я _____
15. Я _____
16. Я _____
17. Я _____
18. Я _____
19. Я _____
20. Я _____

А тепер вкажіть, будь ласка, свою стать _____ і вік _____

Дякуємо!

Припускається, що людина більш рефлексивна даватиме в середньому більше відповідей, ніж людина з менш розвиненим уявленням про себе (чи більш закрита). Ті характеристики, самого себе, котрі досліджуваний записує на початку свого списку, найбільше актуалізовані в його свідомості, і є більш усвідомлюваними та значущими для суб'єкта.

Для обробки використовується контент-аналіз:

соціальна ідентичність:

- сімейні і міжособистісні ролі (по типу: я – мати, дружина, син, чоловік, подруга і т.д.);
- професійні ролі (я – майбутній психолог, студент, підприємець, дослідник);
- інші соціальні ролі, які стосуються сфери дозвілля (я – колекціонер, спортсмен, читач, глядач).

особистісна ідентичність:

- фемінінні характеристики (я – турботлива, чуттєва, залежна, лагідна, мрійлива);
- маскулінні характеристики (я – сильний, сміливий, цілеспрямований, самостійний, незалежний, агресивний);
- нейтральні характеристики (я – веселий, красивий, добрий, відданий, охайний, працьовитий, лінивий).

Звертається увага на те, чи була наявною у самоописі характеристика, що визначає стать (я – чоловік/ жінка, юнак/ дівчина), та визначається порядок її згадування (перші три місця свідчать про значущість цієї характеристики у структурі Я-концепції особистості – за перше місце нараховується 3 бали, друге – 2, третє і далі – по 1).

Підрахувати кількість характеристик в кожній з виділених категорій та занести до таблиці.

Велика кількість гендерно виокремлених самовизначень вказує на те, що гендерна ідентичність займає провідне місце у структурі Я-концепції особистості. Якщо в числі перших трьох відповідей є самоопис, який позначає стать, а сімейні ролі та фемінінні характеристики у жінок домінують над професійними й маскулінними (у чоловіків навпаки), можемо говорити про *статевотипізовану Я-концепцію* (самовизначення та поведінка співпадають з тими, які вважаються в суспільстві гендерно-відповідними).

Нестатевотипізована Я-концепція: стать не згадується взагалі або згадується в кінці списку, «інші соціальні ролі» та «нейтральні характеристики» мають більше згадувань, ніж інші категорії.

2. Опитувальник статевих ролей Сандри Бем (BSRI, 1974)

Мета: виявити ступінь вираження маскулінних та фемінінних характеристик, визначити тип особистості.

Інструкція. Позначте, наскільки правильно кожна з наступних характеристик Вас описує. В кожному рядку має бути лише одна позначка.

Бланк опитувальника

Стать: __чол; ____жін Вік _____ років

№	Качества	Завжди невірно 1	Часто не-вірно 2	Зазви-чай не-вірно 3	Інколи вірно 4	Зазвичай вірно 5	Часто вірно 6	Завжди вірно 7
1	Покладається лише на себе							
2	Поступливий							
3	Готовий надати допомогу							
4	Захищає свої переконання							
5	Веселий							
6	Легко піддається змінам настрою							
7	Незалежний							
8	Сором’язливий							
9	Добросовісний							
10	Спортивний							
11	Ласкавий							
12	Театральний							
13	Наполегливий							
14	Любить лестощі							
15	Щасливий							
16	Сильна особистість							
17	Вірний							
18	Непередбачуваний							
19	Сильний							
20	Жіночний							
21	Надійний							
22	Аналітичний розум							
23	Співчутливий							
24	Ревнивий							
25	Має здатності лідера							
26	Уважний до потреб інших							
27	Правдивий							
28	Любить ризик							
29	Розуміє							
30	Потайний							
31	Легко приймає рішення							
32	Чутливий							
33	Щирий							
34	Самодостатній							
35	Готовий втішати інших							
36	Марнославний							
37	Домінантний							
38	Вкрадливий							
39	Приємний							
40	Мужній							
41	Сердечний							
42	Серйозний							
43	Бажає мати певну позицію							
44	Ніжний							
45	Дружелюбний							

46	Агресивний							
47	Довірливий							
48	Невмілий							
49	Діє як лідер							
50	Схожий на дитину							
51	Вміє пристосуватися							
52	Індивідуалістичний							
53	Не користується грубими словами							
54	Неорганізований							
55	Любить змагатися							
56	Любить дітей							
57	Тактовний							
58	Честолюбний							
59	Добрий							
60	Ввічливий							

Маскулінність: 1, 4, 7, 10, 13, 16, 19, 22, 25, 28, 31, 34, 37, 40, 43, 46, 49, 52, 55, 58.

Фемінінність: 2, 5, 8, 11, 14, 17, 20, 23, 26, 29, 32, 35, 38, 41, 44, 47, 50, 53, 56, 59.

Способи підраховування результатів:

1. Визначення середнього показника маскулінності і фемінінності по групі (у чоловіків та жінок окремо); вищі за середні показники вважаються високими, нижчі – низькими; визначається статевий тип:

- висока маскулінність, низька фемінінність – маскулінний тип;
- низька маскулінність, висока фемінінність – фемінінний тип;
- висока маскулінність, висока фемінінність – високий ступінь вираженості андрогінності;
- низька маскулінність, низька фемінінність – низький ступінь вираженості андрогінності або недиференційований тип.

Вважається нормою, коли у чоловіків маскулінність вище за фемінінність, у жінок – навпаки.

2. Підрахунок індексу маскулінності/ фемінінності.

F = (сума балів по фемінінності):70

M = (сума балів по маскулінності):70

Основний індекс IS визначається як **IS = (F–M)·2,322**.

Андрогінність: –1…+1

Маскулінність: до –1

Фемінінність: більше, ніж +1

Яскраво виражена фемінінність: більше, ніж +2,025

Яскраво виражена маскулінність: менше, ніж –2,025

**Самостійне завдання (підготувати на практичне заняття 2):* заповнення модифікованого варіанту тесту.

Мета: дослідити узагальнений образ чоловіка та жінки в українській культурі.

Опитати 1 чоловіка і 1 жінку на предмет їх уявлень про ідеального чоловіка і жінку (кожний опитуваний заповнює два бланки: один про чоловіка, другий про жінку). Вказати дату, стать, вік, професію.

Інструкція. Позначте, наскільки правильно кожна з наступних характеристик описує справжнього чоловіка (жінку). В кожному рядку має бути лише одна позначка. Тут немає правильних і неправильних відповідей, тому просимо Вас бути максимально відвертими.

З'ясовується ступінь стереотипності образів: один з образів може бути стереотипним, другий – ні; людина може сприймати стереотипно тільки одну з груп. Вираховуються показники маскулінності/ фемінінності, дані заносяться в таблицю.

3. Опитувальник А. та Б. Піз

Мета: визначення маскулінності чи фемінінності особистості.

Інструкція. З нижченаведених варіантів відповідей позначте твердження, котре вважаєте для себе правильним у переважній більшості випадків. Тут немає правильних і неправильних відповідей, тому просимо Вас бути максимально відвертими.

1. Коли потрібно розібратися в звичайній чи дорожній карті ви:

А. у скруті й часто просите допомогти вам;
Б. повертаєте її так, щоб вона співпадала з напрямком вашого погляду на місцевості;
В. не відчуваєте жодних ускладнень.

2. Ви готуєте на обід складну вишукану страву, радіо увімкнене й задзвонив телефон. Ви:

А. продовжуєте готувати страву, залишаючи радіо увімкненим й розмовляючи з другом/подругою;
Б. вимкнете радіо, продовжуватимете готувати й розмовлятимете;
В. скажете по телефону, що зателефонуєте пізніше, як тільки страва буде готовою.

3. До вас збираються друзі й прохають розповісти, як дістатись до вашого нового будинку. Ви:

А. намалюєте карту маршруту і відправите її друзям чи попрохаєте когось пояснить, як до вас дістатися;
Б. спитаєте, які примітні місця відомі вашим друзям, і потім спробуєте пояснити, як до вас доїхати;
В. поясните словами, як знайти ваш будинок: «По дорозі М до Ньюкасла, потім розворот, потім поворот наліво і їдьте до другого світлофора…»

4. Пояснюючи нову ідею і концепцію, ви швидше за все:

А. будете використовувати олівець, папір і жести;
Б. пояснюватимете словами, застосовуючи жести й міміку;
В. пояснюватимете словами ясно и точно.

5. Опинившись вдома після перегляду чудового кінофільму, ви схильні:

А. прокручувати сцени з фільму в уяві;
Б. розповідати про ці сцени і про те, що було сказано на екрані;
В. в основному цитувати слова екранних героїв.

6. У кінотеатрі ви переважно сідаєте:

А. з правого боку;
Б. вам однаково;
В. з лівого боку.

7. У друга/подруги зламалось щось механічне. Ви:

А. поспівчуваєте і поговорите про те, як повинно бути йому /їй неприємно;
Б. порекомендуєте надійного механіка, котрий зможе відремонтувати;
В. додумаєтесь, як ця річ працює, і спробуєте полагодити.

8. Ви знаходитеся у незнайомому місці, і хтось питає у вас, де північ. Ви:

А. признаєтесь, що не знаєте;
Б. подумаєте і здогадаєтесь, де він;
В. миттєво покажете на північ.

9. Ви знайшли місце, де можна поставити машину, але дуже тісне, і вам потрібно заїхати туди заднім ходом. Ви:

А. спробуєте знайти інше місце;
Б. прискіпливо підготувавшись, загоните туди машину;
В. легко і невимушено загоните машину заднім ходом.

10. Ви дивитесь телевізор, і задзвонив телефон. Ви:

А. дасте відповідь, не вимикаючи його;
Б. вимкнете телевізор, а потім дасте відповідь;
В. вимкнете телевізор, попрохаєте присутніх помовчати і тільки після цього дасте відповідь.

11. Ви тільки що послухали нову пісню у виконанні вашого улюбленого артиста. Зазвичай Ви:

А. зможете проспівати куплет з цієї пісні, вам це не складно;
Б. зможете проспівати щось з цієї пісні, якщо вона досить проста;
В. вам буде важко згадати мотив пісні, але деякі тони ви пригадаєте.

12. Ви найкраще передбачаєте результат:

А. інтуїтивно;
Б. прийнявши рішення, яке ґрунтується на наявній інформації і «внутрішньому відчутті»;
В. прийнявши рішення на базі фактів, статистики і точних даних.

13. Ви поклали ключі не на своє місце. Ви:

А. займатиметесь якоюсь справою, поки само не пригадається, куди ви їх поклали;
Б. займетесь справою, напружено пригадуючи, куди вони могли подітись;
В. подумки відтворите свій шлях, поки не згадаєте, де ви їх облишили.

14. Ви знаходитесь в готелі і чуєте віддалене виття сирени. Ви:

А. можете зразу показати, звідки долітає звук;
Б. зможете показати напрямок, в якому розташоване джерело звука;
В. не можете визначити напрямок, в котрому розташоване джерело звука.

15. Ви прийшли на прийом, і Вас познайомили з шістьма чи сімома новими людьми. Наступного дня Ви:

А. зможете легко описати їх обличчя;
Б. згадаєте тільки декілька з цих облич;
В. з більшою вірогідністю пригадаєте їх імена.

16. Ви хочете поїхати на канікули в село, а Ваш партнер/ка хоче поїхати на курорт. Щоб переконати його/ її в тому, що Ваша пропозиція краща, Ви:

А. лагідно скажете, що Ви відчуваєте;
Б. скажете: якщо партнер поїде в село, то Ви будете їй/йому вдячні і наступного разу Ви обов'язково поїдете на курорт;
В. скористаєтесь фактами: село ближче, дешевше і краще для занять спортом і відпочинку;

17. Плануючи свій день, Ви:

А. напишете список того, що слід зробити;
Б. подумаєте про те, що сьогодні слід зробити;
В. подумки уявите людей, з котрими слід зустрітися, місця, котрі слід відвідати і речі, якими Ви займатиметесь.

18. У друга/подруги виникла проблема особистого характеру, і він/вона прийшов/ла до Вас обговорити її. Ви:

А. сама симпатія і розуміння, і все;
Б. скажете, що проблеми ніколи не бувають настільки серйозними, як здаються, і поясните чому;
В. спробуєте дати раціональну відповідь, як зняти проблему.

19. Двоє Ваших друзів, які знаходяться в різних шлюбах завели між собою роман і таємно зустрічаються. Наскільки вірогідною є можливість, що Ви зрозумієте, що відбувається:

А. доволі швидко зрозумієте;
Б. зрозумієте, що відбувається через певний час;
В. швидше за все ніколи не здогадаєтесь.

20. А що, власне, таке життя, на Ваш погляд?

А. мати друзів і жити у злагоді з оточуючими;
Б. бути товариським з оточуючими, зберігаючи власну незалежність;

В. досягти гідної мети, заробити повагу інших і добитися престижного становища.

21.Будь у Вас вибір, Ви б хотіли працювати:

А. у команді, де решта людей легко знаходять спільну мову з іншими;

Б. з іншими, але зберігаючи для себе деякий простір;

В. окремо

22. З цих книг Ви надаєте перевагу:

А. романи і художні твори;

Б. журнали і газети;

В. документальну прозу, біографії.

23. Йдучи за покупками, Ви схильні:

А. купувати, підкоряючись раптовому імпульсу, зокрема, неординарні речі;

Б. запланувати покупки заздалегідь, але не вважати цей план об'язковим;

В. розглядати етикетки і порівнювати ціни.

24. Ви схильні лягати спати, вставати і приймати їжу:

А. коли Вам хочеться;

Б. за розкладом, але не обов'язково;

В. в один і той самий час кожного дня.

25.Ви прийшли на нову роботу і познайомились з багатьма новими людьми. Один з них телефонує Вам додому. Ви:

А. зразу впізнаєте його по голосу;

Б. впізнаєте його по голосу у п'ятдесяти відсотках випадків;

В. Вам буде важко впізнати людину по голосу.

26. Що Вас тривожить більш за все, коли Ви з кимсь сперечаєтесь?

А. мовчання співбесідника чи його незрозуміла для Вас реакція;

Б. його нерозуміння Вашої точки зору;

В. його питання, які насторожують чи агресивні питання та коментарі;

27. У школі яким було Ваше ставлення до перевірки грамотності і до творів?

А. Ви легко це долали;

Б. одне Вам давалось, а інше – ні;

В. не давалося ні те, ні інше.

28. У танцях Ви:

А. відчуваєте музику, як тільки навчились правильно рухатись;

Б. деякі танці можете танцювати, але інші Вам не вдаються;

В. важко дотримуєтесь ритму.

29. Наскільки добре Ви вмієте розпізнавати крики тварин та наслідувати їх?

А. не дуже добре;

Б. в міру;

В. дуже добре.

30. Наприкінці довгого дня Ви схильні:

А. поговорити з друзями чи членами сем'ї про прожитий день;

Б. послухати, як інші розповідають про свої справи;

В. почитати газету, подивитись телевізор, але не розмовляти.

Підрахунок результатів: підрахувати кількість відповідей за рубриками «а», «б» і «в».

Формули:

Для чоловіків:

Кількість «а» · на 15 пунктів =

Кількість «б» · на 5 пунктів =

Кількість «в» · на (–5) пунктів =

Для жінок:

Кількість «а» · на 10 пунктів =

Кількість «б» · на 5 пунктів =

Кількість «в» · на (–5) пунктів =

Більшість чоловіків мають від 0 до 180 пунктів, а більшість жінок – від 150 до 300 пунктів. Чим ближче до 0, тим більше виражені маскулінні риси: логіка, аналітичні здібності, красномовність, точні висновки на базі статистичних даних, немає впливу емоцій на висновки. Мінусові показники свідчать про гіпермаскулінних рисах.

Чим більше, ніж 180 пунктів, тим більшою є вірогідність проявів неординарних творчих, артистичних, музичних здібностей. Такі люди приймають рішення на засадах інтуїції, на внутрішніх невмотивованих відчуттях, добре виявляють мінімум проблем, коли наявний мінімум даних.

150-180 пунктів – андрогінні якості. Немає схильності ні до чоловічих, ні до жіночих стереотипів поведінки; гнучкість мислення.

4. Проективний тест «Малюнок чоловіка і жінки»

Мета: з'ясувати стереотипи гендерних стосунків

Вербальні методики розкривають лише окремі фрагменти системи гендерних відносин, при чому деякі аспекти системи взаємин статі є неусвідомленими і, відповідно, неартикульованими.

Переваги малюнкової техніки при дослідженні гендерних аспектів особистості:

- високі проективні можливості методик даного класу;
- інформативність в плані відображення емоційних аспектів ставлення;
- слабка структурованість стимульного матеріалу;
- можливість максимального самовираження особистості.

Інструкція. Пропонується на чистому аркуші паперу намалювати чоловіка і жінку.

Аналізуються такі показники:

- просторове розташування фігур;
- їх абсолютний та відносний розмір;
- особливості зображення і пропорції частин тіла;
- графічна якість зображення фігур своєї та іншої статі;
- символічне трактування зображених деталей, дій, предметів;
- ступінь завершеності малюнку.

Зображення особи однієї статі з досліджуваним відображає точку зору суб'єкта на власну персону й уявлення про власну сексуальну роль. Зображення особи протилежної статі дає уявлення про сформований в процесі гендерної соціалізації комплекс емоцій, очікувань і відносин, пов'язаних з нею.

Інколи жінки та чоловіки на малюнку "вмонтовані" в систему оточуючого світу (інші об'єкти – квіти, зброя, інтер'єри, природа, діти, машини, гроші тощо – пов'язані з системою гендерних настанов).

Типові гендерні установки

1. *"Опора"*. Фігури чоловіка та жінки зображені приблизно однаковими за розміром, вони однаково ретельно прорисовані і добре декоровані, немає помітної переваги у того чи іншого персонажу. На малюнку чоловік і жінка міцно тримають один одного за руки; їх поєднані руки символізують підтримку, згуртованість, єдність. Створюється враження, що чоловік і жінка неначе спираються один на одного, знаходять підтримку в цьому союзі.

Малюнки такого типу зустрічаються переважно у молодих досліджуваних обох статей, частіше у дівчат. Часто цим людям притаманні такі риси як м'якість, неагресивність, дружелюбність. В анамнезі – благополучна батьківська сім'я, відсутність конфліктів, стресів або серйозних ускладнень у сфері особистих, інтимних стосунків.

Зображений оптимістичний проект бажаного майбутнього, може бути відображення реальної ситуації в області гендерних стосунків.

2. *"Ізоляція"* представлена малюнками, на яких чоловік і жінка зображені в профіль або відвернутими один від одного. Може свідчити про наявність проблем у сфері гетеросексуальних стосунків. Такі малюнки зустрічаються у досліджуваних у випадку розриву інтимних стосунків, серйозних потрясінь, що є наслідком конфлікту, стресу в області взаємин статей, напередодні або після розлучення.

У досліджуваних, як правило, знижений фон настрою, депресія, інтровертованість, дистанційованість.

Варіант гендерної установки "ізоляція": один персонаж зображений в анфас, інший – в профіль, відвернувшись від першого. Символічне втілення ситуації відторгнення суб'єктом особи протилежної статі. Такі малюнки часті у людей, що пережили розлучення або знаходяться на межі розлучення. При цьому переживають гострі, глибокі негативні емоції.

Приклад. Студент 22 років зобразив чоловіка міцної статури, з широкими плечима, великою головою, широко розставленими ногами. Сильні руки безпомічно опущені. Вся фігура – символічне втілення одночасно сили і безсилля. Жінка відвернулася від нього, у неї високо піднята голова, судячи з зображення кінцівок, вона віддаляється від чоловіка. Малюнок жінки передає відчуття впевненості і цілеспрямованості. В анамнезі: перед розлученням, дружина йде від нього; за його словами, дружину не влаштовує його бажання контролювати її поведінку і домінувати. За словами досліджуваного всі його спроби налагодити стосунки закінчилися невдачею. Знаходиться в стані депресії, емоційно пригнічений.

3. *"Притягання".* Чоловік та жінка зображені обличчями один до одного (в профіль), на обличчях посмішки. Вираз облич відображає зацікавленість один одним. Інколи один або обидва персонажі подають один одному руки, чоловік простягає жінці квіти. Такі малюнки відображають велику значущість для досліджуваного сфери гетеросексуальних стосунків та емоційну привабливість осіб протилежної статі. Особливості особистості – активність, виражена сексуальна мотивація, екстраверсія.

Приклад. Дівчина-підліток 13 років зобразила на малюнку чоловіка з букетом квітів в руках. Він посміхається і дивиться на жінку, яка по стежці біжить до нього. В анамнезі – скарги матері на втрату цікавості до навчання, тяжіння до дівчат значно старших за віком, рання зацікавленість у стосунках з хлопцями.

Варіантом гендерної установки "притягання" є малюнки, де персонаж однієї статі з досліджуваним зображений зверненим обличчям до персонажа іншої статі. Останній намальований анфас. Малюнки такого роду відображають ситуацію зацікавленості і позитивного ставлення до осіб протилежної статі, що супроводжується усвідомленням наявності проблем при встановленні стосунків.

Приклад. Молода людина зобразила чоловіка, що стоїть на узбіччі. Мимо проїздить авто, яким керує приваблива дівчина. В анамнезі: у досліджуваного труднощі у встановленні контактів з особами протилежної статі при наявності високої мотивації у встановленні позитивних емоційних стосунків. Тип тривожно-помисливої особистості, схильної до "розумової жуйки" і самоаналізу. Ці риси сполучаються з високою активністю, екстраверсією та екстрапунітивністю.

4. *"Незалежність".* На малюнках чоловік і жінка зображені анфас, розташовані на певній відстані один від одного. Кожний з персонажів неначе сам по собі (самодостатній). Інтерпретація: чоловік і жінка незнайомі, просто знаходяться поруч, один в одному не зацікавлені, кожний думає про своє, у кожного своє життя. Відстань між зображеними персонажами різних досліджуваних коливається – від 1-3 см до 18-20. При цьому діє наступна закономірність: чим більша фізична відстань між персонажами на малюнку, тим більша психологічна "відстань" між суб'єктами протилежної статі. Особистостям з такою настановою притаманні стриманість, інтровертованість, стримування вільної самореалізації, соціальна незграбність, невпевненість у собі, тривожність, боязкість, потайність, егоцентризм. Для них типовими є труднощі у встановленні контактів з протилежною статтю; настанова на те, що суб'єкт протилежної статі першим проявить ініціативу відносно їхньої особистості; невпевненість стосовно власної привабливості. Особливо це актуально для тих досліджуваних, на малюнках яких у персонажів руки заведені за спину або опущені в кишені. В даному випадку значущими можуть бути не лише "невпевненість в собі", але й "опора на себе".

5. *“Індиферентність”.* На малюнках обидва персонажі стоять анфас на відстані один від одного. Формально схожі на малюнки осіб з настановою “незалежність”. Однак особливістю є відсутність чіткого диференціювання між фігурами. Тобто чоловічий і жіночий персонажі мало відрізняються один від одного, у них мало ознак, що традиційно приписуються різним статям. Швидше за все, це два варіанти однієї і тієї ж “безстатевої” істоти. На таких малюнках чоловік і жінка відрізняються один від одного лише 1-2 ознаками (зачіска, взуття). Така ситуація відображає у досліджуваного слабку статеворольову диференціацію, недостатнє усвідомлення типово чоловічого і типово жіночого.

Це характерно для дітей і частини підлітків. Однак такі малюнки можна зустріти і у дорослих, яким притаманні інтровертованість, мало нюансована емоційність, своєрідність.

Приклад. Підліток 15 років, звинувачується в здійсненні групового насильницького злочину, намалював чоловіка і жінку однакового зросту, з витягнутими руками і ногами, одягнених в брюки, із схожими рисами і виразом обличчя. Персонажі дещо відрізняються лише зачісками – у жінки вона більш об'ємна. Підліток малорухливий, загальмований, піддається чужому впливу. В звичайному житті непомітний, тихий.

6. *“Співробітництво”.* На малюнках чоловік і жінка включені в спільну діяльність. Часто це момент життя: чоловік і жінка саджають дерево; сидять за столами на робочому місці; чоловік і жінка в хатньому інтер'єрі – вона готує, він читає газету тощо.

Для таких досліджуваних суб'єкти протилежної статі розглядаються не стільки в емоційному, скільки в соціальному плані, а саме: швидше як суб'єкти діяльності, в діяльнісному контексті. Часто чоловік на таких малюнках наділений символами статусу: кейс, дипломат, капелюх, підкреслено вишуканий одяг.

Для таких досліджуваних справа, кар'єра, соціальний статус – найважливіші життєві цінності. Вони самі мають високий рівень домагань, відрізняються практичністю, діловитістю, цілеспрямованістю; часто орієнтовані на матеріальні цінності.

Приклад. Студент 20 років зобразив великого плечистого чоловіка, який сидить за масивним столом в оточенні телефонних апаратів. У віддаленні зображена мініатюрна жінка, яка схилилася над друкарською машинкою. Розміри персонажів, їх вираз обличчя і пози чітко відображають певний контекст: владний домінантний чоловік-керівник і підлегла, залежна від нього жінка. Особистісні особливості досліджуваного: високий рівень домагань, лідерські риси, стенічність, психологічна грубість, прямолінійність.

7. *“Агресія”.* На малюнках чоловік і жінка зображені в ситуації протистоянні, конфлікту, ворожнечі. Один з персонажів реалізує стосовно іншого якісь ворожі дії, наприклад, наносить кулаком удар, замахується шаблею, цілить з пістолета тощо. Доволі часто на таких малюнках чоловік і жінка зображені обличчям один до одного (як і у випадку гендерної настанови “притягання”). Інтерпретація: пряма ворожість, агресія, інша стать розглядається як така, що несе загрозу.

Подібні малюнки зустрічаються у антисоціальних підлітків з протиправними тенденціями насильницького плану.

Приклад. Підліток 16 років зобразив чоловіка міцної статури, який тримає однією рукою за ноги жінку. Жінка неначе висить в повітрі: голова донизу, ноги вгорі, міцно стиснуті могутньою рукою чоловіка. У чоловіка лютий вираз обличчя, могутні плечі, міцні біцепси. Особистісні особливості досліджуваного: агресивність, жорстокість, цинічне ставлення до жіночої статі.

Типові гендерні аттітюди (ставлення до протилежної статі)

1. *Зверхцінний об'єкт* діагностується в декількох випадках:
   1) коли особа протилежної статі представлена кількома зображеннями – людина робить декілька ескізів, намагаючись досягти довершеності в малюнку; наявні ретельне промальовування, старанність;
   2) коли обличчя персонажа закрите вуаллю, фатою;
   3) коли персонаж зображений у вигляді ангелоподібної або божественної істоти.

В усіх випадках досліджувані позитивно акцентовані на малюванні, багато уваги приділяють даній процедурі.

Приклад. Студент 5 курсу зобразив маленького чоловіка, за його спиною зображення красивої жінки, яка летить огорнута хмариною. Вся картина пронизана емоціями захоплення й благоговіння. З бесіди відомо, що протягом багатьох років переживає піднесене почуття любові до дівчини. Однак почуття його не викликають взаємності.

2. *Об'єкт осуду* презентований зображеннями, де персонажу притаманні негативні ознаки, низький соціальний статус. Часто це малюнки, де один або обидва персонажі зображені п'яними, погано вдягненими, нечесаними, роззутими тощо.
3. *Романтичний об'єкт* представлений малюнками, де чоловік зображується як галантний кавалер, лицар, поза і жести якого відображають шанобливість, преклоніння, захват стосовно жінки. Жінка на таких малюнках – утілення жіночності. Муза, красуня, істота, що асоціюється з божеством тощо.
4. *Функціональний об'єкт* представлений малюнками, на яких позначена сутність і призначення представників обох статей. Наприклад, жінка зображена поруч з плитою, вона готує їжу, або вона миє підлогу, тримає дітей за руку тощо.
5. *Знехтуваний об'єкт* представлений малюнком, де персонажі протилежної статі зображені символічно – у вигляді пляшок, чарок, шприців, сигарет і т.д. Крім того, до цієї групи можуть бути віднесені малюнки, де чоловік і жінка зображені розділеними рискою, стіною тощо.
6. *Сексуальний об'єкт* презентований зображеннями чоловіка або жінки з акцентованими сексуальними ознаками (ділянка стегон, грудей), на малюнку часто є сексуальна символіка.
7. *Загрозливий об'єкт* представлений малюнками, на яких чоловік чи жінка зображені агресивними, ворожими.
8. *Незрозумілий об'єкт* представлений малюнками, на яких чоловік або жінка презентовані незакінченими зображеннями, деталями обличчя, ескізами, що не дають повного уявлення про персонажа.

Приклад. Студент 5 курсу зобразив чоловіка у стрибку, коли він закидає м'яч у баскетбольний кошик. Жінка як така на малюнку відсутня: стоїть стілець, на ньому щось віддалено схоже на тулуб – немає голови, рук, ніг. Із анамнезу: одружений вдруге, однак відчуває розчарування від шлюбу. Має двоє дітей. Зазначає, що не розуміє того, які жінки йому потрібні. Діагностований знижений фон настрою, пригніченість, інтровертованість.

9. *Малоцінний об'єкт* презентований зображеннями, в яких один або обидва персонажі маленького зросту, негарні, неохайні.

Приклад. Підліток 16 років зобразив міцного красивого чоловіка, поруч маленьку, некрасиву, патлату, погано промальовану жінку. Підліток звинувачується у здійсненні сексуального насилля; відрізняється цинізмом, зневагою до жінок.

Особливості зображень чоловіків і жінок в різних групах

Характерним для *наркоманів* є сприймання чоловічих і жіночих фігур як безпомічних, нездатних досягти мети і керувати своїм життям. Часто один або обидва персонажі розглядаються як “незрозумілий об'єкт”.

У більшої частини *суїцидентів* діагностується наявність емоційного дефекту, відмежування (гендерні настанови “ізоляція”, “незалежність”, гендерні аттітюди – “незрозумілий”, “знехтуваний” об'єкт).

В малюнках *гомосексуалістів* презентовані: висока сексуальна мотивація, знижений або низький статус жінки, акцентування “чоловічого”, в символічній формі актуалізується заборона на “жіноче” (характерні малюнки типу: жінка лежить в труні; руки жінки схрещені на геніталіях, утворюючи символічний хрест). Найбільш типові гендерні аттітюди “сексуальний” та “незрозумілий” об'єкт і гендерна настанова “ізоляція”.

В групі *сексуальних насильників* представлені такі гендерні настанови як “незалежність”, “притягання”, і гендерні аттітюди – “малоцінний”, “сексуальний” об'єкт. В загальному вигляді гендерний концепт сексуальних насильників презентований високою емоційною значущістю сексу в сполученні із зневажливим, цинічним ставленням до жінки, розглядання її як малозначущої особи і переважно в утилітарному плані: як сексуального об'єкту.

Для *дітей 4-6 років* характерна гендерна настанова “незалежність” (діагностована у 75-90% дітей), що пов'язано з формуванням базису гендерної ідентичності, недостатньою статеворольовою диференціацією поведінки і настанов. Наявність гендерної настанови “ізоляція” свідчить про негативні моменти статеворольової соціалізації дитини.

Для малюнків *підлітків* характерні настанови “опора”, “притягання”, “агресія” і гендерні аттітюди “сексуальний” і “романтичний” об'єкт. Дівчата-підлітки, що перенесли сексуальне насилля, презентують негативні почуття гендерною настановою “ізоляція” і гендерними аттітюдами “сексуальний” і “знехтуваний” об'єкт.

**Самостійне завдання*: провести проективний тест “Малюнок чоловіка і жінки” з одним чоловіком і однією жінкою. Проаналізувати результати.

Контрольні питання

1. Перерахуйте відомі вам гендерні характеристики особистості.
2. Порівняйте гендерні стереотипи і гендерні настанови: в чому вони схожі, в чому полягають відмінності?
3. Яку роль гендерні стереотипи відіграють у ситуаціях міжгрупового і міжособистісного сприйняття?
4. Які методики можна використовувати для вивчення гендерної ідентичності?

Тема 5. Психологічні відмінності чоловіків і жінок

Мета: оволодіння основними процедурами дослідження гендерних характеристик особистості

Самостійно оберіть методики для вивчення емоційної сфери, агресивності, тривожності тощо. Опитайте двох чоловіків і двох жінок. Результати обговоріть в групі. Зробіть висновки.

Тема 10. Гендерні стереотипи

Мета: підготовка студентів до нестереотипного уявлення щодо проблеми відносин між статями у суспільстві, зняття бар'єрів традиційного сприймання соціально-психологічних характеристик і соціальних ролей чоловіків і жінок

Задачі:

- проблематизація індивідуальних гендерних уявлень студентів;
- демонстрація неочевидності гендерної асиметрії і гендерної дискримінації в суспільстві;
- розкриття феномена культурного конструювання соціальної реальності, в тому числі і соціостатевого досвіду індивіда;
- спонукання до дослідницької активності, бажання познайомитись з гендерною концепцією відносин між статями у суспільстві.

1. Діагностичне анкетування

ОПИТУВАЛЬНИК

1. Зараз одними з найбільш модних тем ток-шоу на телебаченні та радіо є ті, що стосуються «справжніх жінок» або «справжніх чоловіків». Які якості жінок та чоловіків асоціюються у вас з цими поняттями?

Бути «справжньою жінкою», це бути … (якою?)	Бути «справжнім чоловіком» це бути … (яким?)
1. 2. … 6.	

2. Можливо, вам доводилось зустрічатись з виразом «жіноче щастя»? Як ви вважаєте, що під ним розуміють?
3. Як ви вважаєте, чи існує «чоловіче щастя»? Якщо «так», то в чому воно полягає?
4. Як ви вважаєте, чи існують по-справжньому «чоловічі» та «жіночі» професії? Якщо «так», то наведіть приклади (до 6 позицій для кожної статі).

Жіночі професії	Чоловічі професії
1. 2. … 6.	

5. Чи існує, на вашу думку, різниця між хлопчиками та дівчатками? Якщо «так», то яка:

А. У психічному розвитку (увага, пам'ять, мова, мислення)

Дівчата	Хлопці

Б. У поведінці

Дівчата	Хлопці

В. У спілкуванні

Дівчата	Хлопці

6. Як ви вважаєте, чи потрібно виховувати хлопчиків та дівчаток по-різному? Якщо «так», то в чому на ваш погляд, відрізняється виховання дівчаток від виховання хлопчиків?

Виховання дівчат	Виховання хлопців

7. В чому, на вашу думку, полягають відмінності виховного впливу чоловіка і жінки на дитину (проблема «чоловічого» й «жіночого» виховання)?

Характеристики «жіночого» виховання	Характеристики «чоловічого» виховання

8. В чому, на вашу думку, полягає педагогічна роль?

Матері		Батька	
у вихованні доньки	вихованні сина	у вихованні доньки	вихованні сина

8. З ким вам легше працювати, знаходити спільну мову (оберіть та позначте потрібне):

А. З дівчатами

Б. З хлопцями

В. Інша відповідь (напишіть самі)

_____

9. Коли ви вперше почули про нову соціально-психологічну категорію «гендер»?

А. Сьогодні

Б. В цьому році

В. Кілька років тому

Будь ласка, вкажіть ваші дані для статистичної обробки анкет:

- Стать (ч/ж) _____
- Вік (повних років) _____
- Загальний педагогічний стаж _____
- Вік дітей, з якими ви працюєте/ спілкуєтесь _____

Дякуємо за роботу!

2. Вправа «Перевертні» і групове обговорення

На аркуші паперу, закріпленому на дошці, яскравими маркерами у дві колонки записати «типово чоловічі» і «типово жіночі» якості, які слухачі зачитують із заповнених анкет (зазвичай 10…30 якостей в кожній колонці).

Обговорити, які з перелічених якостей завжди належать тільки дівчаткам і жінкам, а які – хлопчикам і чоловікам. Поміркувати:

- чи зустрічались в житті жінки/чоловіки з протилежними якостями (добра – зла, розумна – дурна, сильна – слабка, турботлива – егоїстка і т.д.);
- чи може цією ж якістю володіти людина іншої статі (жінка може бути мужньою? Чоловік може бути лагідним, турботливим?)

Висновок: явними і беззаперечними виявляються тільки фізіологічні відмінності. Решта – відносні, відмінності між індивідами можуть перевищувати відмінності між статями. Відносність й конструйованість уявлень, реальне протиріччя і різноманітність соціостатевої поведінки людей у житті недостатньо рефлексується і усвідомлюється. Суспільство несвідомо тяжіє до «міфів про визначеність поведінки статей». Гендер як соціальна стать. Проаналізувати наслідки для індивіда гендерних очікувань суспільства.

3. Мозковий штурм: «В яких сферах суспільство очікує на різну поведінку чоловіка і жінки?»

Зазвичай слухачі говорять про те, що суспільство очікує різної поведінки від чоловіків та жінок відносно сім'ї, вибору професії, політики, наслідування традицій, армії й війни, сексу, виховання дітей і турботи про них, намагання отримувати більше грошей, зовнішнього вигляду, віку вступу до шлюбу, віку – початку статевого життя та ін.

Задача викладача – звернути увагу на «подвійний стандарт» відносно очікувань суспільства стосовно поведінки чоловіків та жінок, соціально необмежену поведінку чоловіків і контроль над поведінкою жінок (сегрегація й дискримінація за ознакою статі).

Підкреслити, що всі відомості беруться з соціального досвіду і спостережень учасників зайняття, висловлені уявлення досить стійкі і тому певним чином впливають на людей, змушують їх змінювати свою поведінку, щоб виправдовувати соціальні очікування.

4. Введення та обговорення поняття «Гендерний стереотип»

Студентам роздаються глосарії з визначенням понять «соціальний стереотип», «гендерний стереотип». Доцільно попросити навести приклади стереотипів національних, вікових, гендерних (стосовно жінок, стосовно чоловіків), обговорити, звідки вони беруться.

Висловити судження стосовно доцільності дотримання гендерних стереотипів. Проаналізувати переваги і недоліки для чоловіків й жінок уявлень про гендерні ролі, які найчастіше зустрічаються в Україні.

Соціальний стереотип – це упереджена, не сформована на власному досвіді, а виведена із стандартизованих суджень думка про людей і соціальні явища.

Гендерні настанови – сформована в процесі гендерної соціалізації стійка система ставлень і упереджень до своєї і протилежної статі. Це системна характеристика, що актуалізується як на свідомому, так і на несвідомому рівнях в системі гендерних відносин. Гендерна установка – своєрідна гендерна домінанта особистості, яка відображає найбільш важливі характеристики гендерного концепту.

Аттітюд – суб'єктивна орієнтація соціального індивіда на певні цінності.

Гендерний аттітюд – домінуюча гендерна позиція (орієнтація) стосовно власної та іншої статі. Гендерний аттітюд містить:

1. своєрідний "інструментальний" погляд на гендер;
2. емоційно-ціннісні аспекти гендерних відносин особистості.

5. Вправа «Ціна стереотипу»

Проаналізуємо стереотип *«Чоловік – здобувач, а жінка – хранителька вогнища»*. Висловлені в ході обговорення ідеї заносяться в таблицю на дошці.

Для чоловіка	Для жінки

Вигоди	Втрати	Вигоди	Втрати

Мета: показати вигаданість «чоловічих» переваг, високу «ціну» гендерного міфу для життя й здоров'я чоловіків, соціальну і особистісну нестійкість, вузькість життєвого простору для жінок.

Висновки: несвідоме наслідування традиційних гендерних стереотипів обмежує самореалізацію та життєвий простір індивіда, погіршує якість реального життя і навіть скорочує його тривалість.

6. Мозковий штурм «Хто формує і підтримує гендерні стереотипи?»

Мета: сформувати уявлення про інститути гендерної соціалізації і гендерні технології.

Традиції і культура, релігія і церква, сімейне виховання, освіта і різні освітні заклади, «вулиця», однолітки, значущі дорослі, ЗМІ, поп-музика, мистецтво і література.

7. Дискусія «Навіщо гендерна рівність потрібна чоловікам і жінкам?»

Мета: спонукати учасників заняття до соціального проектування, неминучим етапом якого є гендерна експертиза, розвиток критичного мислення.

Уявити і описати суспільство, вільне від гендерних стереотипів. Обговорюються переваги нового соціального ладу для жінок і чоловіків, для розвитку індивідуальності кожного члена суспільства.

Висновок: у новому суспільстві будуть створені кращі умови для самореалізації кожної людини, проблематика гендерної рівності важлива як для чоловіків, так і для жінок.

8. Закінчення заняття. Оцінка результатів.

Групова рефлексія: «Що цінного і корисного я сьогодні дізналася(-вся) про себе?». Висловлення своїх почуттів з приводу почутого на занятті, вербалізація питань, що виникли, та сумнівів.

9*. Замість контрольних питань.

Ввечері після заняття виконати вдома творче завдання: написати есе про свою гендерну ідентичність. Поміркувати над наступними питаннями:

1. Які ваші власні уявлення про жіночність та мужність, про притаманні чоловікам и жінкам риси характеру і особливості поведінки?
2. Які, на ваш погляд, витоки ваших гендерних уявлень та ідеалів? Яке відношення до них мають батьки й родичі, іграшки та ігри, поведінка, яку схвалювали чи забороняли в дитинстві?
3. Як ваші особистісні стереотипи проявляються у стосунках з вашими близькими, дітьми, колегами по роботі?
4. Як вам здається, хто зіграв (чи що зіграло) вирішальну роль у становленні вашої гендерної ідентичності?
5. Якщо можете, визначте вашу гендерну ідентичність (дайте їй назву, опишіть модель).

Тема 11. Чоловічі та жіночі гендерні ролі

Мета заняття – з'ясувати роль гендерних стереотипів у процесі міжособистісного спілкування.

Обладнання

1. 5 аркушів паперу форматом А4.
2. Ножиці.
3. Клей.
4. Степлер.
5. Скотч.
6. Фломастери або олівці.

Етап 1. Розминка. *Вправа* «Мешканці дивного міста»

Етап займає не більше 4 хвилин разом з вибірковим «зворотнім зв'язком».

Всі ви – мешканці дивного міста. Дивність міста і його мешканців полягає ось в чому: в той час коли б'є міський годинник, всі мешканці повинні привітатись, здійснюючи ритуальні

доторкування (кожній годині відповідає своя форма привітання). Справа в тому, що у мешканців цього дивного міста існує вірування: бажання, яке було загадане перед самим початком бою годинника, здійсниться, якщо вони привітаються у ритуальний спосіб з якомога більшою кількістю людей. Отже, ви – мешканці, ви гуляєте чи поспішаєте у власних справах, але про щасливий годинник не забуваєте. Ви загадуєте своє бажання... Прислухаєтесь... І коли почне бити годинник, ви починаєте вітатися «по-ручці». Пам'ятайте, що вірогідність здійснення бажань залежить від кількості ваших привітань з різними людьми... Бом-бом-бом...

Зазвичай, годинник зображує ведучий, а в «трохи божевільному місті» годинник може бити скільки завгодно. Від рівня свободи ведучого залежить і набір частин тіла, якими можна вітатися: лоб, плече, спина, коліна і т.д.

Етап 2. Робота з усвідомленням впливу стереотипів і установок на сприйняття і передачу інформації у процесі спілкування

Запропонований час – 25 хвилин разом із «зворотнім зв'язком».

Вправа **«Презентація»**

Найбільший ефект вона дає у групах, де можна об'єднати у пари і представників однієї статі, і представників різної статі. Саме в цьому варіанті прослідковується роль гендерних стереотипів у викривленні інформації, яка передається.

Інструкція

Зараз вам потрібно буде обрати до пари людину, яку ви менш за все знаєте чи з ким менш за все спілкуєтесь (в будь-якій групі можна добрати такі пари). Кожному з вас надається по 3 хвилини на розповідь про себе. Ваш партнер за бажанням може ставити уточнюючі питання. Потім ви міняєтесь ролями. Зауважте, що в подальшому вам доведеться розповідати про свого партнера від його імені.

Після завершення діалогу кожний з учасників стає за спиною свого партнера, кладе йому руки на плечі і протягом хвилини розповідає про нього від першої особи: «Я Сергій... Я люблю... Терпіти не можу, коли.. Знайомі вважають, що я...» і т.д. Тут немає жодної схеми і жорстких обмежень, крім одного: на монолог дається рівно хвилина. Не вистачило часу – розповідь переривається, залишився час – група очікує відведену хвилину, а оповідач може додати щось до вже наданої інформації. Після цього учасники групи можуть поставити 3-4 уточнюючі питання. Задача того, хто вів монолог «відчути» партнера, якого він представляє, і спробувати дати відповіді від його імені. Той, від чийого імені говорять, не має права суперечити або щось коментувати до «настання моменту істини» – зворотного зв'язку після завершення всієї вправи.

На будь-які коментарі, крім мімічних, в процесі виконання сольного номеру партнера накладається жорстке табу: «Всі заперечення і уточнення приймаються тільки в кінці вправи. Зараз тільки слідкуєте за власними почуттями і намагайтесь запам'ятати, де виникло нерозуміння, викривлення».

Вправа дає можливість усвідомити, наскільки сильне викривлення відбувається, навіть коли в обміні інформацією беруть участь 2 людей. Важливо уточнити, в яких парах виникло більш за все викривлень. Як правило, таких викривлень фактично завжди більше саме в змішаних (жіночо-чоловічих) парах (бажано, щоб їх було більше двох). Типові приклади:

Вона: «Мені подобається спілкуватись». – **Він** *(перекладає):* «Я люблю, щоб навколо мене було багато чоловіків».

Вона: «Я люблю дітей». – **Він:** «Я мрію про свою дитину».

Він: «Я не люблю, щоб в моє життя втручались». – **Вона:** «Я поки що боюсь будувати серйозні стосунки з кимсь з дівчат».

Етап 3. Робота з усвідомленням впливу гендерних стереотипів на міжособистісну комунікацію

Пропонований час – 45 хвилин.

Запрошення звучить інакше: «Хто вважає себе людиною, яка вміє переконувати інших? А хто хотів би спробувати себе в ролі "переконуючого комунікатора"? Нам потрібна група з 5-6 осіб».

Ідея цієї вправи виникла завдяки роману американської письменниці Урсули К. Ле Гуін «Ліва рука темряви»:

На краю світів виявлена планета Зима, ймовірно – бувша колонія землян, з якою давно втрачений зв'язок. Перший загін космічних дослідників таємно вже побував на планеті, і міжгалактичний союз знає про цей дальній світ достатньо багато: про рівень розвитку цивілізації, про державний лад, традиції, зокрема і про іншу біологічну сутність мешканців.Останнє уявляється особливо вражаючим, оскільки люди зіштовхуються з таким явищем вперше: жителі планети не діляться на чоловіків і жінок, більше того, вони самі не знають, ким стануть (чоловіком чи жінкою) на піку сексуального циклу — і не мають можливості вибору. Будь-хто може зачати і народити дитину, а після періоду лактації знову стає потенційно двостатевою істотою.

Експерти прийшли до висновку, що міжгалактичний союз може бути досить корисним жителям планети, що замерзає, перш за все своїми знаннями і додатковими ресурсами. Задача космічної експедиції – переконати жителів доєднатися до Союзу, і з метою приєднання побудувати комунікаційні лінії.

Потім команди розділяються: «мешканці планети» залишаються в аудиторії, космічна експедиція вирушає за двері. І тій, й іншій команді надаються додаткові інструкції

Додаткові інструкції можуть надаватися у письмовому чи усному вигляді. На підготовку до обговорення стратегій дається не більше 8 хвилин. Після чого експедиція «прибуває» до аборигенів зі своєю «святою місією».

На переконання і «будівництво системи комунікації» дається 15 хвилин. Жорсткий часовий ліміт, про котрий завчасно попереджаються члени експедиції, підтримує динаміку. Крім того, при великій кількості відведеного часу «ті, хто переконують» забувають про свої задачі, намагаючись з'ясувати у «аборигенів»: «А як ви дізнаєтесь, хто є хто?»

Після проведення вправи обов'язково має бути «зворотній зв'язок» (гра викликає дуже сильні почуття).

Кожен з ведучих групи знає, що зворотній зв'язок багато в чому диктується станом і рівнем розвитку групи. Тому запропоновані питання мають вельми умовний характер.

- Яким побачили цей дивний світ аборигени і місіонери?
- Наскільки ви змогли уявити соціальні наслідки цього біологічного факту?
- Чим поняття статі відрізняється від поняття гендера?
- Чи змогли ви прослідкувати, наскільки впливали гендерні стереотипи на процес спілкування?
- Чому ви помилялись в аргументації? Часто відводили погляд в процесі комунікації?
- Навіщо нам потрібні гендерні стереотипи?
- Від кого ви ці установки отримали?
- Наскільки, на ваш погляд, ці установки впливають на процес спілкування та якість комунікації? У вашому житті? У житті ваших батьків?

Група завжди вносить свої корективи до списку питань, оскільки спроба проаналізувати свої та чужі дії під час гри дає додатковий матеріал для обговорення (дуже цінними є зауваження: «Що тут думати, треба працювати», «А що з вашим старійшиною радитись – *він і* сам не знає, *що* він таке: *він* чи в*она»,* «Як вам, збоченцям, пояснити», «О, та вони дефективні на всю голову» і т.д.). Дуже важливим є здатність надати підтримку перш за все «аборигенам» і, після того як вони отримають шанс виказати свої образи і претензії, не забути й про «місіонерів», тому що багато з них «переобтяжуються» почуттям провини, оскільки і демонстрували зневажливе ставлення, і комунікації не проклали (в жодній з семи груп, де було апробовано таку модифікацію гри).

І для підтримки «експедиційного корпусу», і для продовження дискусії дуже корисно поставити питання: «А якби ролі були розподілені інакше, як ви вважаєте, ситуація

розгорталася б по іншому сценарію?» Тут важливо попросити про зворотній зв'язок від усіх учасників групи, дати висловитися кожному.

Є сенс співставити картину, яку собі уявили учасники групи, з тим, що змальовує у своєму романі Урсула К. Ле Гуїн. Сконструйовані учасниками гри картини «дивного» світу ніколи не є ідентичними.

Критерії ефективності заняття

Критерієм ефективності є рефлексія учасників тренінгового заняття з приводу чужих і своїх гендерних стереотипів, а також усвідомлення їх впливу (як позитивного, так і негативного) на якість міжособистісної комунікації.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Ряд питань навчальної дисципліни виносяться на самостійне опрацювання. Виконання самостійної роботи оцінюється окремо та є невід'ємною складовою успішного проходження курсу. Для виконання завдань самостійної роботи вам необхідно зробити конспект нижчезазначених питань. Кожне питання має бути ґрунтовно висвітлене в обсязі не менше двох сторінок рукописного тексту.

1. Донауковий період розвитку психології статі: Платон, Арістотель, Шопенгауер, Вейнінгер
2. Теорія «психології жінки» Г. Гейманса
3. Уявлення про маскулінність та фемінінність З. Фрейда
4. Маскулінність та фемінінність в аналітичній психології К. Юнга
5. Індивідуальна психологія А.Адлера про чоловіків і жінок
6. К.Хорні та її "Жіноча психологія"
7. Перші гендерні дослідження в США: М. Хорнер, М. Фрідман, Е. Маккобі, К. Джеклін
8. Розвиток сучасної психології гендерних відмінностей
9. Порівняйте пояснення З. Фрейдом та К. Хорні формування статевих психологічних особливостей
10. Порівняйте модель психологічно здорових стосунків між чоловіком та жінкою за Е. Фроммом та К. Роджерсом
11. Фрейдизм і фемінізм: конфронтація і співробітництво
12. Соціобіологічні теорії пояснення статевих відмінностей. Еволюційна теорія В. Геодакяна
13. Теорія гендерної схеми С. Бем
14. Модель артефакту А. Фейнхольд
15. Теорія соціальних ролей Е. Іглі
16. Психологічні характеристики осіб різної статі в книзі Отто Вейнінгера «Стать і характер»
17. Книга Сімони де Бовуар "Друга стать" понад 50 років. Чи втратила вона свою актуальність?
18. Причини переважання чоловіків серед видатних вчених, митців.
19. Причини переважання чоловіків серед політичних діячів, бізнесменів
20. Гендерні аспекти психологічного здоров'я
21. Маскулінність/фемінінність та особливості особистості
22. Маскулінність/фемінінність та вибір роду занять
23. Особливості розвитку емпатії і чоловіків та жінок
24. Прояви соціального інтелекту у чоловіків і жінок
25. Феномен «жіночої логіки»
26. Праця Бенбоу і Стенлі як зміна підходів до вивчення математичних здібностей
27. Ставлення до брехні у чоловіків та жінок
28. Стилі розв'язання конфліктних ситуацій у чоловіків та жінок з тим або іншим типом психологічної статі

29. Андрогінність та її вплив на життєву самореалізацію індивіда
30. Гендерні стратегії опанування стресом
31. Сексизм у змісті навчального матеріалу та ілюстраціях підручників загальноосвітніх шкіл
32. Диференціація педагогічних вимог до поведінки хлопчиків та дівчаток в навчально-виховному процесі
33. Гендерна експертиза уроку. Учительські стратегії (гендерні установки та стереотипи)
34. Порушення становлення статевої ідентичності у дитячому віці
35. Транссексуалізм як розлад статевої ідентичності
36. ЗМІ як джерело гендерної соціалізації
37. Особливості навчання хлопчиків і дівчаток
38. Складнощі особистісного становлення в підлітковому віці
39. Яке майбутнє прослідковується в гендерних орієнтаціях сучасних юнаків та дівчат?
40. Іграшки та ігри: соціальне або біологічне
41. Формування гендерної ідентичності в юнацькому віці
42. Теорії статевого самовизначення: позитивне і негативне
43. Провідні чинники гендерної соціалізації у дорослому віці
44. Транссексуалізм як розлад статевої ідентичності
45. Структура гендерної ідентичності
46. Особливості гендерних стереотипів в українському культурному середовищі
47. Асиміляція гендерних ролей: відхилення чи патологія
48. Гендерні упередження
49. Механізми засвоєння гендерних стереотипів
50. Типові уявлення про чоловічі і жіночі ролі в дитячих казках
51. Лідерство в сім'ї
52. Гендерні аспекти іміджу психолога
53. Гендерна дискримінація: в сім'ї та в колективі
54. Причини насилля в сім'ї
55. Чинники, що зумовлюють гендерну ідентичність: психологічні, соціально-психологічні, соціокультурні
56. Невідповідність психологічної статі та гендерної ідентичності: внутрішній конфлікт або виклик суспільству
57. Маскулінний і фемінінний стиль керівництва
58. Гендерні особливості особистості успішного спеціаліста
59. Теорія «природного взаємодоповнення» статі Т. Парсонса і Р. Бейлза
60. Чинники особистісної впливовості чоловіків і жінок
61. Прагнення до успіху та його уникнення: гендерний аспект
62. Домінування як особистісна риса: гендерний аспект
63. Здатність до встановлення психологічної інтимності: гендерний аспект
64. Політичне лідерство: гендерний аспект

ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1.

В кожній темі визначено коло основних понять, які студенти мають засвоїти в процесі вивчення гендерної психології. Володіння специфічними термінами є важливим показником засвоєння змісту дисципліни, готовності до самостійного вивчення наукової літератури і професійного діалогу. Тому, використовуючи підручники и джерела із списку літератури складіть словник основних понять курсу. Для поточного контролю будуть використані різні форми роботи із словником.

Завдання 2.

Оберіть тему (за узгодженням із викладачем). Підготуйте 10 тестових питань з не менше чотирма варіантами відповідей на кожне.

Завдання 3.

Оберіть тему (за узгодженням із викладачем). Підготуйте її презентацію кількість слайдів не менше 12.

Завдання 4.

Написати есе про свою гендерну ідентичність. Поміркувати над наступними питаннями:

1. Які ваші власні уявлення про жіночність та мужність, про притаманні чоловікам и жінкам риси характеру і особливостях поведінки?
2. Які, на ваш погляд, витоки ваших гендерних уявлень та ідеалів? Яке відношення до них мають батьки й родичі, іграшки та ігри, поведінка, яку схвалювали чи забороняли в дитинстві?
3. Як ваші особистісні стереотипи проявляються у стосунках з вашими близькими, дітьми, колегами по роботі?
4. Як вам здається, хто зіграв (чи що зіграло) вирішальну роль у становленні вашої гендерної ідентичності?
5. Якщо можете, визначте вашу гендерну ідентичність (дайте їй назву, опишіть модель).

Завдання 5.

Проведіть порівняльний аналіз тілобудови чоловіків і жінок. Зберіть докази про достоїнства та недоліки кожної класифікації і про придатність їх для вивчення жінок.

Завдання 6.

Використовуючи шкалу самооцінки, оцініть своє психологічне відчуття. Підрахуйте середні арифметичні показники в групі (окремо для чоловіків і жінок). Обговоріть результати в групі. Від яких факторів залежить оцінка відчуття?

Завдання 7.

Існує думка, що при вивченні статевих відмінностей в психології використовуються тестові завдання, які створювалися для досліджуваних чоловіків. Ця обставина може викривлювати результати досліджень. Проаналізуйте з цієї точки зору особистісні методики: Р.Кеттела, ММРІ, “Методика вимірювання рівня аффіліації”, та встановіть, чи є вони гендерно-нейтральними. Вигадайте нову методику для вивчення статевих відмінностей в області моторики, яка б включала завдання призначенні: а) для досліджуваних жінок; б) для досліджуваних чоловіків; в) для досліджуваних обох статей.

Завдання 8.

Опитайте своїх знайомих-непсихологів про те, у кого, на їх думку, краще пам'ять – у чоловіків чи жінок? Обговоріть в групі питання про поширення повсякденних уявлень про статеві відмінності щодо уваги та пам'яті. Які наслідки породжують такі повсякденні уявлення?

Завдання 9.

Спитайте у 3 чоловіків і 3 жінок-непсихологів про те, хто, на їх думку, розумніший: чоловіки чи жінки? Обговоріть в групі питання про поширення повсякденних уявлень про статеві відмінності щодо інтелекту. Які наслідки породжують такі повсякденні уявлення?

Завдання 10.

Вивчіть розділ про статеві відмінності у увазі та пам'яті. Напишіть твір на тему “Рекомендація психологів вчителям, які працюють з хлопчиками і дівчатками, по організації учбового процесу”. Обговоріть цей твір в групі.

Завдання 11.

Проведіть гендерну експертизу шкільного підручника з мови чи літератури: підрахуйте кількість малюнків з чоловічими та жіночими зображеннями (зокрема портрети), кількість чоловічих та жіночих персонажів в текстах. Проаналізуйте отримані результати, оформіть доповідь.

Завдання 12.

Проведіть бесіду з 3 своїми знайомими чоловіками і 3 жінками про чоловічу та жіночу дружбу. Запитайте, чи зустрічали вони випадки дружби (без кохання) між чоловіком і жінкою. Проведіть в групі обговорення результатів свого дослідження.

Завдання 13.

Напишіть твір на тему "Якою повинно бути поведінка матері і батька, щоб у хлопчиків і дівчаток формувалася здорова гендерна ідентичність".

Завдання 14.

Напишіть твір на тему "Конфронтація статей: міф чи реальність" та обговоріть його в групі.

ПОРЯДОК ОЦІНЮВАННЯ (Денна/Заочна)

Оцінювання ваших досягнень відбувається за системою відображеною в Таблиці 1.

Таблиця 1

№	Назва теми	Всього балів	Форма заняття		
			Лекції (ведення конспекту)	**Семінари** (конспектування, питань, виступ, доповнення)	**Практичні заняття** (опрацювання матеріалів для підготовки, успішне виконання завдань)
Розділ 1. Гендерна психологія як наука					
1	Гендерна психологія: предмет, категорії, методи	5/1	1/1	4	-
2	Історія становлення та розвитку гендерної психології	1	1	-	-
3	Психосексуальна диференціація чоловіків і жінок	5/1	1/1	-	4
Розділ 2. Психологічні особливості чоловіків і жінок					
4	Відмінності пізнавальної діяльності чоловіків і жінок	1/4	1	-	/4
5	Психологічні відмінності чоловіків і жінок	9/4	1	4/4	4
6	Особливості соціальної поведінки чоловіків і жінок	4	-	4	-
Розділ 3. Формування статевої ідентичності					
7	Статеворольова соціалізація	5	1	4	-
8	Гендерні відмінності в дитячому віці	4	-	4	-
9	Особливості чоловіків і жінок у підлітковому та дорослому віці	4	-	4	-
Розділ 4. Соціальні виміри гендеру					
10	Гендерні стереотипи	8/4	-	4/4	4
11	Чоловічі та жіночі гендерні ролі	9/1	1/1	4	4
12	Особливості гендерних	1	1	-	-

	відносин				
Індивідуальна робота		4/4	4		
Разом		60/19	8/3	32/8	16/4
Залік		40			
Всього		100 балів			

Робота на семінарських (практичних) заняттях оцінюється викладачем із розрахунку балів, зазначених у таблиці. Здобувач може виконати індивідуальну роботу, за визначеною формою та тематикою.

Підсумковий контроль з дисципліни здійснюється у вигляді заліку/екзамену, на якому можете отримати до 40 балів в залежності від повноти та обґрунтованості відповідей. Якщо під час проходження курсу здобувач набрав 60 балів, він має право не складати залік/екзамен вдовольнившись підсумковою оцінкою відповідно до кількості набраних балів. Схема переведення балів у підсумкову оцінку наведена в таблиці 2.

Таблиця 2

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	**A**	відмінно
82-89	**B**	добре
75-81	**C**	
64-74	**D**	задовільно
60-63	**E**	
35-59	**FX**	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	**F**	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Поняття біологічної статі та гендеру
2. Предмет і об'єкт гендерної психології
3. Основні категорії гендерної психології: гендер, статева ідентичність, маскулінність/ фемінінність
4. Методи гендерної психології
5. Основні етапи розвитку гендерної психології
6. Розвиток сучасної психології гендерних відмінностей
7. Соціобіологічні теорії пояснення статевих відмінностей. Еволюційна теорія В.Геодакяна
8. Соціокультурні теорії: Е.Іглі, А.Фейнхольд, С.Бем
9. Психофізіологічні відмінності в функціонуванні мозку
10. Особливості сприймання у осіб різної статі
11. Особливості пам'яті у чоловіків та жінок
12. Гендерні властивості уваги
13. Дослідження інтелектуальних здібностей чоловіків та жінок
14. Гендерні відмінності в математичних здібностях
15. Особливості самооцінки чоловіків та жінок
16. Морально-вольові якості чоловіків та жінок
17. Особливості мотиваційної сфери осіб різної статі
18. Особливості проявів агресивної поведінки
19. Просоціальна (альтруїстична) поведінка чоловіків та жінок

20. Статеві відмінності проявів конформності
21. Емпатія та її розвиток у жінок і чоловіків
22. Емоційність чоловіків та жінок
23. Експресивність та емпатійні здібності чоловіків та жінок
24. Дослідження гендерної специфіки агресивності
25. Прагнення до домінантності та незалежності у осіб різної статі
26. Відмінності за інтересами та перевагами
27. Гендерні чинники розв'язання конфліктних ситуацій
28. Поняття статеворольової соціалізації, її механізми
29. Особливості сучасної статеворольової диференціації
30. Теорії статеворольової соціалізації
31. Інститути диференціальної соціалізації
32. Тиск гендерних ролей
33. Поняття статеворольової ідентичності, її складові та механізми
34. Відмінності у поведінці хлопчиків і дівчаток. Їх образи у дітей
35. Формування поняття про стать у дітей різного віку
36. Критичні періоди формування гендерної ідентичності
37. Очікування батьків щодо статі дитини та їх вплив на батьківську поведінку
38. Відмінності у поведінці хлопчиків і дівчаток: активність, взаємодія, особливості ігор, самооцінка, об'єкти наслідування
39. Статева сегрегація: причини і наслідки
40. Фізіологічні зміни у підлітковому віці, їх переживання підлітком
41. Психологічні особливості юнаків і дівчат у пубертатний період
42. Міжособистісні відносини в підлітковому віці та їх форми
43. Уявлення про мужність і жіночність у підлітковому віці
44. Статеворольова поведінка в юнацькому віці
45. Психологічні відмінності чоловіків та жінок в період дорослості
46. Головні моделі поведінки чоловіків і жінок (Ш.Гейл, В.Левінсон)
47. Гендерні стереотипи та їх типологія
48. Відмінність уявлень про маскулінність і фемінінність в різних культурах
49. Гендерні конфлікти
50. Стереотипні образи про чоловіків і жінок в пресі, телевізійних і рекламних програмах, в повідомленнях в соцмережах
51. Гендерні установки в сфері професійної діяльності
52. Гендерні ролі як різновиди соціальних ролей
53. Найбільш типові гендерні стереотипи: а) зовнішність, б) професійна діяльність; в) особистісні риси; г) комунікація
54. Уявлення про чоловічі ролі в Україні
55. Уявлення про жіночі ролі в Україні
56. Сімейні стосунки: вплив статеворольових установок на систему відносин «чоловік – дружина»
57. Професійні стосунки: жінки та чоловіки в кар'єрі
58. Особливості лідерської позиції жінок та чоловіків
59. Взаємодія з партнерами власної та іншої статі
60. Дружба і любов у чоловіків та жінок
61. Прояви гендеру в мовленнєвій системі української мови
62. Тактики мовленнєвої поведінки осіб різної статі
63. Мовленнєва активність чоловіків і жінок

ПОЛІТИКА АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

Академічна доброчесність повинна бути забезпечена під час проходження даного курсу, зокрема при виконанні курсових робіт (принципи описані у Законі України «Про академічну доброчесність» від 18 грудня 2025 року №4742IX (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-20#Text) та Кодексі академічної доброчесності Пенітенціарної академії України від 30 березня 2026 року №132/ОД (https://pau.edu.ua/higher-education-quality-assurance-sector/academic-integrity/). Списування під час підсумкового контролю, виконання практичних завдань на замовлення, підказки вважаються проявами академічної недоброчесності. Від усіх слухачів курсу очікується дотримання академічної доброчесності у зазначених вище моментах. До здобувачів вищої освіти, у яких було виявлено порушення академічної доброчесності, застосовуються різноманітні дисциплінарні заходи (включаючи повторне проходження певних етапів).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

Основна:

1. Богдан Ж.Б., Мовчан Я.О. Гендерна психологія: навч.-метод. пос. Харків: Друкарня Мадрид, 2021. 155 с.
2. Бутовська М.Л. Таємниці статі. Чоловік і жінка в дзеркалі еволюції. К.: Дуліби, 2014. 368 с.
3. Гендерні дослідження: прикладні аспекти. Тернопіль: навчальна книга – Богдан, 2013. 448 с.
4. Говорун Т., Кікінежді О. Стать та сексуальність: психологічний ракурс. Навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 1999. 384 с.
5. Говорун Т.В. Соціалізація статі та сексуальності. Т.: Навчальна книга – Богдан, 2001. 240 с.
6. Говорун Т.В., Кікінежді О.М. Гендерна психологія. К.: Академія, 2004. 308 с.
7. Данильченко Т.В. Психологія статі: Навч. посібник. Ніжин: Аспект-Поліграф, 2006. 208 с.
8. Данильченко Т.В. Гендерна психологія: навч.-метод. посібник. Чернігів: Академія ДПтС, 2022. 100 с.
9. Діденко С.В., Козлова О.С. Психологія сексуальності: підручник. К: Академвидав, 2009. 304 с.
10. Оксимитна С. М. Гендерні ролі та стереотипи: навч. посіб. К.: К.І.С., 2004. 536 с.
11. Основи вікової та гендерної психології / за заг. ред. Т.В. Петровської. К.: Видавець Позднишев, 2021. 192 с.
12. Основи теорії гендеру: навч. пос. К.: К.І.С., 2004. 536 с.
13. Петренко О.Б. Гендерна психологія. Практикум. Рівне: РДГУ, 2012. 127 с.
14. Ткалич М.Г. Гендерна психологія: навч. пос. К.: Академвидав, 2016. 256 с.
15. Щотка О.П. Гендерна психологія: навч. пос. Ніжин: видавець ПП Лисенко М.М., 2019. 358 с.

Допоміжна:

1. Burn Sh. M. The Social Psyhology of Gender. N.-Y., McGraw-Hill, Inc., 1996.
2. Darlene M. Juschka «Interdisciplinarity in Religious and Women's Studies» in Studies in Religion/Sciences Religieuses 35/34 (2006). P. 391-401. URL: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPIPress/21581/1/Elita_2015_44_Bohdan_Osoblyvosti.pdf
3. Gender segregation (in employment) [Електронний ресурс]. A Dictionary of Sociology. URL: https://www.encyclopedia.com/socialsciences/dictionaries-thesauruses-pictures-and-press-releases/gendersegregation-employment
4. Впровадження гендерних підходів в діяльність державних органів влади, місцевого самоврядування та громадських організацій: навч.-метод. посіб. укл.

Л.М. Артеменко. Чернігів, 2008. 54 с. URL: http://wu.cn.ua/files/pdf_public/26_gender_vlada.pdf
5. Ґендер і сексуальність: хрестоматія / пер. з англ. В. Гайденко; за ред. В. Гайденко. Суми: Університетська книга, 2009. 140 с.
6. Гендер у психологічних та соціологічних дослідженнях: навч. посібник/ Л.О. Шевченко, Ю.В. Кобікова та ін. К., 2015. 148 с. https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e7e1220c-14f3-421e-86c7-1f99f1331c79/content
7. Гендерна проблематика та антропологічні горизонти: зб. матеріалів III Всеукр. наук.-практ. конф. 4-5 жовт. 2013 р. Острог: Острозька академія, 2013. 238 с. URL: http://uamoderna.com/images/biblioteka/Ostrog_gender_anthropology/ Ostrog_gender_3.pdf
8. Гендерний паритет в умовах розбудови сучасного українського суспільства: наук. доповідь. К.: Укр. ін-т соціальних досліджень, 2002. 121 с.
9. Гендерний педагогічний альманах / за ред. О. Марущенка, О. Андрусик, Т. Дрожжиної. Харків: Планета-Принт, 2017. 68 с. URL: https://ua.boell.org/sites/default/files/gendernii-almanach.pdf
10. Гендерні відносини: архетип, стереотип, ідентичність/ За заг. ред. Пушонкової О. А., Шевченко З. В. Черкаси: видавець Чабаненко Ю., 2016. 202 с. https://eprints.cdu.edu.ua/1020/1/rep0000753.pdf
11. Гендерні стереотипи та ставлення громадськості до гендерних проблем в українському суспільстві за ред. Ю.І. Саєнка. К.: ВАІТЕ, 2007. 143 с. URL: https://genderindetail.org.ua/library/ukraina/genderni-stereotipi-tastavlennya-gromadskosti-do-gendernih-problem-v-ukrainskomususpilstvi-134588.html
12. Говорун Т.В. Соціалізація статі та сексуальності. Т.: Навчальна книга – Богдан, 2001. 240 с.
13. Головньова І.В. Зміна традиційних внутрішньосімейних ролей: нові моделі поведінки та конфлікти. *Практична психологія та соціальна робота*. 2006. № 4. С. 12-16.
14. Ґендерні дослідження: прикладні аспекти: монографія / за наук. ред. В.П. Кравця. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2013. 448 с. URL: http://lib.iitta.gov.ua/6622/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE %D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F_1%D0%97 _zbor_18.51.58.pdf
15. Загурська С. Гендерний підхід у вивченні політичної діяльності та лідерства. *Освіта регіону*. №3. 2012. URL: http:// social-science.com.ua/article/853
16. Іванченко С.М. Багатовимірна модель гендера. *Соціальна психологія*. 2007. №4. С. 157-173.
17. Кісь О. Моделі конструювання ґендерної ідентичності жінки в сучасній Україні. *Ї.* 2003. № 27. С. 38-58.
18. Кон І. С. Світанкове місячне сяйво. Львів: НВФ "Українські технології", 2011. 560 с.
19. Кравець В.П. Психологія сімейного життя. Тернопіль, 1995. 696 с.
20. Кравець В.П., Говорун Т.В., Кікінежді О.М. Гендерна соціалізація молодших школярів : навч. посіб. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 192 с. URL: http://lib.iitta.gov.ua/6111/1/verstka_Gender_2011_proba_31.01.12__1 stor.pdf
21. Луценко О. Ґендерна культура – процес формування цінностей і нового типу. Гендерні стратегії сталого розвитку України / за наук. ред. Л. Лобанової. К.: Фенікс, 2004. С. 113 –124.
22. Луценко О.А. Філософія та культура статі: гендерний аналіз. Суми: ФОП Цьома С.П., 2019. 350 с.

23. Мірило Ю. Гендерні особливості особистості у юнацькому віці. *Психологічні виміри культури, економіки, управління*. 2016. Вип. 9. С. 83–90. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/42366
24. Петренко О. Б. Гендерна психологія. Практикум. Рівне: РДГУ, 2012. 127 с.
25. Плахотнік О. Про деякі контрверсії ґендерної теорії та їх практичні наслідки. *Я.* 2009. № 1. С. 10-15
26. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. К.: Либідь, 2003. 376 с.

Інформаційні джерела в мережі Інтернет

1. British Journal of Social Psychology: https://onlinelibrary.wiley.com/journal/20448309
2. Journal of Personality and Social Psychology: https://www.apa.org/pubs/journals/psp/
3. Journal of social psychology: https://www.tandfonline.com/toc/vsoc20/current
4. Азербайджанський Гендерний Інформаційний Центр http://www.genderaz.org
5. Бібліотека гендерної літератури https://gender.org.ua/
6. Бібліотека НАУКМА http://www.ukma.kiev.ua/pub/
7. Бібліотека українських підручників http://pidruchniki.ws/
8. Гендерна психологія: підручник http://medbib.in.ua/gendernaya-psihologiya-41832.html
9. Гендерна психологія: підручник http://weblib.pp.ua/gendernaya-psihologiya-uchebnoe-posobie-spb.html
10. Гендерна статистика України. Сучасний стан, проблеми, напрямки вдосконалення: http://dhrp.org.ua/uk/publikatsii1/124-henderna-statystyka-ukrainysuchasnyi-stan-problemy-napriamky-vdoskonalennia
11. Гендерні дослідження. Центрально- азіатська мережа. http://www.genderstudies.info
12. Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського www.dnpb.gov.ua/
13. Електоронна бібліотека ОНУ імені І.І. Мечникова: lib.onu.edu.ua/elektronnaya-biblioteka
14. Електронна гендерна бібліотека: http://www.bibo.gender.org.ua
15. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського: http://www.nbuv.gov.ua
16. Права жінок і гендерна рівність в Україні: http://helsinki.org.ua/prava-zhinok-i-henderna-rivnist-v-ukrajini-o-uvarova/
17. Український жіночий фонд http://www.uwf.kiev.ua/news.htm
18. Український центр гендерних досліджень http://gender-ck.inf.ua/
19. Харківський центр гендерних досліджень http://www.gender.univer.kharkov.ua/